

Emanuel Opravil:

***Xanthium strumarium* L. ze středověku Ostravy**

Na jaře roku 1962 provedl dr. J. KRÁL z opavské expositury Archeologického ústavu ČSAV záchranný výzkum středověkých vrstev v Ostravě, kde při hloubení základů na náměstí Lidových milic byly odkryty dvě středověké odpadní jámy. Jejich vznik a dobu používání klade dr. J. KRÁL (podle ústního sdělení) na rozhraní 13. a 14. století. S keramickými nálezy byly odebrány vzorky bahna a kalu pro botanickou analýzu, neboť jejich plavením na sítích bylo získáno velké množství různých semen, plodů a zbytků dřeva.

V ý s l e d k y a n a l ý z y

Seznam zkratk: d = dřevo, j = jehlice, m = měchýřek, n = nažka, ob = obilka, oř = oříšek, p = pecka, s = semeno, t = tvrdka, z = zákrov.

Bryophyta (det. Dr. J. DUDA)*Neckera crispa* HEDW. lodyžky s lístky***Spermatophyta***

<i>Abies alba</i> MILL.	d, j
<i>Acer pseudoplatanus</i> L.	d
<i>Acetosella vulgaris</i> (KOCH) FOURR.	3 n
<i>Aethusa cynapium</i> L.	1 n
<i>Anethum graveolens</i> L.	1 n
<i>Anthemis arvensis</i> L.	1 n
<i>Apium graveolens</i> L.	2 n
<i>Arctium lappa</i> L.	1 n
<i>Atriplex</i> sp.	12 n
<i>Betula</i> sp.	d
<i>Bidens cernuus</i> L.	1 n
<i>Bidens radiatus</i> THUILL.	11 n
<i>Bidens tripartitus</i> L.	21 n
<i>Bilderdykia convolvulus</i> (L.) DUM.	4 n
<i>Carduus</i> sp.	2 n
<i>Carex</i> cf. <i>vesicaria</i> L.	3 m
<i>Cerasus avium</i> (L.) MOENCH	52 p
<i>Cerasus vulgaris</i> MILL.	
<i>Chenopodium album</i> L.	2 n
<i>Chenopodium polyspermum</i> L.	42 n
<i>Chenopodium</i> sp.	19 n
<i>Chrysanthemum leucanthemum</i> L.	1 n
<i>Cichorium intybus</i> L.	1 n
<i>Cirsium arvense</i> (L.) SCOP.	2 n
<i>Conium maculatum</i> L.	2 n
<i>Corylus avellana</i> L.	1 oř
<i>Crepis biennis</i> L.	2 n
<i>Crepis capillaris</i> (L.) WALLR.	3 n
<i>Cyanus segetum</i> LAM.	2 n
<i>Fagus silvatica</i> L.	d
<i>Fragaria</i> cf. <i>vesca</i> L.	920 n
<i>Fraxinus excelsior</i> L.	d
<i>Galeopsis ladanum</i> L.	2 t

<i>Galeopsis tetrahit</i> L.	6 t
<i>Galium aparine</i> L.	7 n
<i>Galium spurium</i> L.	2 n
<i>Hypericum perforatum</i> L.	1 s
<i>Lapsana communis</i> L.	2 n
<i>Lycopus europaeus</i> L.	4 t
<i>Malus silvestris</i> (L.) MILL.	10 s
<i>Melandrium album</i> (MILL.) GARCKE	5 s
<i>Neslia paniculata</i> (L.) DESV.	8 n
<i>Padus racemosa</i> (LAM.) C. K. SCHN.	12 p
<i>Panicum miliaceum</i> L.	41 ob
<i>Papaver rhoeas</i> L.	9 s
<i>Papaver somniferum</i> L.	2 s
<i>Persicaria lapathifolia</i> (L.) S. F. GRAY	76 n
<i>Persicaria hydropiper</i> (L.) OPIZ	6 n
<i>Persicaria minor</i> (HUDS.) OPIZ	45 n
<i>Persicaria vulgaris</i> WEBB. et MOQU.	27 n
<i>Pirus communis</i> L.	7 s
<i>Poaceae</i>	1 ob
<i>Polygonum aviculare</i> L.	2 n
<i>Populus</i> sp.	d
<i>Potentilla anserina</i> L.	12 n
<i>Prunus domestica</i> L. ssp. <i>insititia</i> (JUSL.) SCHN.	6 p
<i>Prunus domestica</i> L. ssp. <i>oeconomica</i> (BORKH.) C. K. SCHN.	7 p
<i>Prunus spinosa</i> L.	8 p
<i>Quercus</i> sp.	d
<i>Ranunculus acer</i> L.	22 n
<i>Ranunculus repens</i> L.	73 n
<i>Ranunculus sceleratus</i> L.	2 n
<i>Ranunculus</i> sp.	8 n
<i>Rubus idaeus</i> L.	} 27 p
<i>Rubus fruticosus</i> L. spec. aggr.	
<i>Rumex conglomeratus</i> MURR.	2 n
<i>Sambucus nigra</i> L.	d
<i>Setaria glauca</i> (L.) P. BEAUV.	38 ob
<i>Setaria viridis</i> (L.) P. BEAUV.	6 ob
<i>Silene dichotoma</i> EHRL.	1 s
<i>Silene inflata</i> (SALISB.) SM.	6 s
<i>Sonchus arvensis</i> L.	2 n
<i>Stachys palustris</i> L.	4 t
<i>Stellaria graminea</i> L.	1 s
<i>Stellaria media</i> (L.) VILL.	4 s
<i>Urtica dioica</i> L.	8 n
<i>Urtica urens</i> L.	6 n
<i>Viciaceae</i>	1 s
<i>Xanthium strumarium</i> L.	2 z

Diskuse

Paleobotanickým analýzám archeologických objektů byla u nás dosud věnována malá pozornost, přesto, že jejich výsledky, jak ukazují četné práce zahraničních autorů, přinášejí řadu zajímavých poznatků z nejmladší historie květeny. Ostravské nálezy navazují na dřívější nálezy opavské (OPRAVIL 1961, 1963) a svým druhovým bohatstvím je daleko předčí. V ostravských nálezech jsou užitékové rostliny v malém množství a naprosto převládají semena plevelných a rumištních druhů. Je mezi nimi řada vlhkomilných rostlin, druhy pobřežních houštin a jiných vlhkých míst, např. *Bidens cernuus* L., *B. radiatus* THUILL., *B. tripartitus* L., *Carex* cf. *vesicaria* L., *Lycopus europaeus* L., *Persicaria minor* (HUDS.) OPIZ, *Ranunculus acer* L., *Rumex conglomeratus* MURR., *Urtica dioica* L., *Xanthium strumarium* L. apod.

Analýzou ostravských středověkých nálezů jsme získali sice neúplný, ale přesto zajímavý obraz o ruderálních společenstvech, kromě údajů o různých plodinách a lesních dřevinách. Zajímavým druhem je archeofyt *Xanthium strumarium* L., uváděné jako rumištní rostlina teplejších oblastí naší republiky (DOSTÁL 1958). Jeho původní areál je dnes obtížné zjistit, poněvadž se stalo téměř kosmopolitem. Ve Floře SSSR (sv. 25) se uvádí toto rozšíření: celá Evropa včetně Skandinávie,

celá evropská část SSSR vyjma Karélie a oblastí Dviny a Pečory, západní Sibiř, celá Střední Asie, Arménie, Kurdistan, Irán a Severní Amerika.

Xanthium strumarium L. se jako epizoochorní druh velmi snadno rozšiřuje a HEGI předpokládá, že do střední Evropy se dostalo asi z jihoruské oblasti. Uvádí, že již v roce 1542 bylo v Evropě známé pod různými jmény i ve vyobrazení v tehdejší literatuře. Je to o 150—200 let později než e datuje ostravský nález. KLICHOWSKA (1961) uvádí z Vratislavi z konce XII. století 11 zákrovů *Xanthium* sp., které mohou pocházet také od *Xanthium strumarium* L. Z Opole je uvádí SCHUBERT (1932).

Xanthium strumarium L. bylo patrně ve středověku ve střední Evropě součástí rumištní flóry a její příchod bude nutné klást hluboko do minulosti. S velkou pravděpodobností se šířila do střední Evropy za vpádů mongolských nájezdníků (Huní, Avari, Tataři) ze Střední Asie a z oblasti kolem Černého moře. Také pohyby slovanských kmenů v době stěhování národů a karavanní styk východu se západem nemálo přispěly k rozšiřování areálů zoochorních druhů rostlin.

Adresa: Emanuel O p r a v í l,
pošt. schr. č. 53
Opava

L i t e r a t u r a

DOSTÁL J. (1958): Klíč k úplné květeně ČSR.

Flora SSSR, sv. 25 (1959).

HEGI G.: Illustrierte Flora von Mittel-Europa VI 1.

KLICHOWSKA M. (1961): Wyniki badań materiałów botanicznych z prac wykopaliskowych na ostrowie Tumskim we Wrocławiu w latach 1950—1955. — Sprawozdania archeologiczne 12 : 111—121.

OPRAVIL E. (1961): Botanické nálezy z archeologického výzkumu středověku města Opavy (1350—1500). — Přír. Čas. slezský 22 : 361—366.

— (1963): Nové rostlinné nálezy z archeologického výzkumu středověku města Opavy. — Čas. slezs. Musea, Historia, 12 : 18—29.

SCHUBERT C. (1932): Botanisch-zoologische Ergebnisse aus dem Frühmittelalterlichen Opeln. — Aus Oberschlesiens Urzeit 17 : 11—15.

Emanuel O p r a v í l :

Xanthium strumarium L. aus mittelalterlichen Fundstellen in Ostrava

Der Author führte die Analyse von Pflanzenresten (Samen, Früchte, Holzstückchen) aus mittelalterlichen Abfallgruben in Ostrava durch, die aus dem 13. und 14. Jh. stammen. In der Arbeit wird ein Verzeichnis der aufgefundenen Arten angeführt. Insbesondere weist der Autor auf das Vorkommen des archeophytischen Epizoochors *Xanthium strumarium* L. hin, welcher ein Bestandteil der damaligen Flora der Abfallgruben in Ostrava war. Aus diesem Grunde müssen wir die Zeit der Verbreitung von *Xanthium strumarium* L. in Mitteleuropa noch mehr in die Vergangenheit zurückverlegen. Es scheint, dass das Ausgangsgebiet des eigentlichen Vorkommens Mittelasiens und das Gebiet um das Schwarze Meer waren. Zur Zeit der mongolischen Heerfahrten (Hunnen, Avari, Tataren) weitete sich dieses Gebiet bis nach Mitteleuropa aus. Eine grosse Rolle bei der Verbreitung zoochorer Pflanzenarten spielten einestheils die Wanderung der einzelner Stämme im Zeitalter der Völkerwanderung, andernteils der Karawanenhandel mit den östlichen Ländern.